

ФАКУЛЬТАТИВИ 60–80-х РОКІВ ХХ ст. ЯК СКЛАДОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Пироженко Лідія Володимирівна —

*доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий
співробітник відділу історії
педагогіки Інституту
педагогіки НАПН України.
Основні наукові інтереси
пов'язані з розвитком
загальноосвітньої школи
в Україні, становленням
змісту та методів навчання.
Автор понад 150 наукових
праць з історії навчальної
книги в Україні, проблем
становлення змісту загальної
середньої освіти, історії
педагогічних інновацій.*

Аналізується процес диференціації змісту загальної середньої освіти у педагогічній науці й практиці шкільної освіти наприкінці 60–80-х років ХХ ст. Висвітлено становлення підходів до організації факультативів, формування вимог до добору й структурування їх змісту, вибору методів і форм проведення факультативних занять. Незважаючи на певні недоліки та прорахунки, у досліджуваній період були запропоновані й обґрунтовані підходи до конструювання варіативних навчальних планів, сформувався вимоги до добору змісту факультативів. Завдяки факультативним заняттям були створені реальні передумови для більш динамічного й продуктивного розвитку інтересів і нахилів учнів, застосування диференційованого підходу до формування їхніх творчих здібностей та обдарувань. Ці заняття сприяли поглибленню знань учнів з окремих предметів, удосконаленню практичних умінь та навичок, розвитку їхнього інтересу до певної галузі знань. Поділ навчального матеріалу на основний, обов'язковий для всіх учнів, та додатковий, розрахований на окремих школярів, уможлилював підвищення ефективності навчального процесу без перевантаження учнів обов'язковими заняттями й стимулював розвиток їхніх пізнавальних та професійних інтересів. Упровадження факультативів сприяло також стабілізації основного змісту освіти, оскільки на них не лише апробувалися нові теми та розділи шкільних курсів і методика

їх викладання, а й перевірялась навчально-педагогічна та науково-практична доцільність введення нових навчальних предметів.

Ключові слова: зміст шкільної освіти, диференціація змісту освіти, факультативи, факультативні заняття, навчальні плани, навчальні програми, навчальні посібники.

Сучасні пошуки шляхів розбудови основної та старшої школи як профільної актуалізують перевірений часом досвід, який може показати здобутки й досягнення, а також виклики та загрози, що виникають на цьому шляху. Особливий інтерес становить період 60–80-х років ХХ ст., коли відбувалося становлення диференціації шкільної освіти, формувалися варіативні навчальні плани. Історико-педагогічний підхід дає можливість глибше зрозуміти закономірності трансформації педагогічних явищ, їхню зумовленість суспільними, соціально-культурними та іншими чинниками, виявити взаємозв'язки, об'єктивно оцінити сучасний стан і з'ясувати загальні тенденції подальшого розвитку.

Історичний досвід розбудови та практичної реалізації змісту загальної середньої освіти завжди перебував у полі зору науковців. Питання добору та дидактичного оформлення змісту освіти в історії дидактики відображено в дослідженнях А. Алексюка, Р. Вендровської, Т. Завгородньої, В. Краєвського, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Розвиткові диференціації шкільної освіти в Україні в досліджуваній період присвячені праці Ю. Олексіна, Н. Антонєць, В. Арешонкова, Н. Гупана, Н. Дічек та ін. Однак у сучасній історико-педагогічній літературі не повною мірою відображено процес розвитку підходів до диференціації змісту загальної середньої освіти в середині 60-х – 80-х роках ХХ ст., немає цілісного дослідження практики диференціації змісту навчання в історії української загальноосвітньої школи цього періоду.

Особливістю досліджуваного періоду був стрімкий розвиток науки, особливо біології, інженерії, кібернетики, який породив нові суперечності між освітою, що вже не виконувала свого цільового призначення, з одного боку, та динамізмом науки, виробництва та всього суспільного життя, з другого. Став ще відчутнішим помітний уже наприкінці 50-х років ХХ ст. вплив НТР на формування змісту загальної середньої освіти. Якщо у попередній період про поглиблене вивчення школярами основ наук ішлося лише у зв'язку з підготовкою молоді до навчання у ВНЗ, то із середини 60-х років вимоги посилити вивчення фізики, хімії, математики, біології та ін. лунали й у зв'язку із загальною професійною підготовкою представників робітничих професій. Відомий радянський економіст В. Афанасьєв у ґрунтовній праці «Науково-технічна революція, управління, освіта» (1972 р.) наводить дані проведених досліджень, згідно з якими зростання рівня освіти робітників на один клас підвищує їхню активність у технічній творчості та раціоналізаторстві щонайменше на 6 % [1, с. 382].

На думку відомого радянського педагога М. Кондакова, знання робітниками основ наук в умовах автоматизації та механізації виробництва стало важливою кваліфікаційною вимогою. А з урахуванням того, що учні кінця 60-х років мали досягти професійної зрілості й майстерності наприкінці ХХ ст., висловлювалася думка, що «потрібно потурбуватись, щоб розвиток особистості не відставав від науково-технічного та соціального прогресу [2, с. 9]. Аби дати пересічному випускникові відповідний тогочасним досягненням науки та техніки рівень знань необхідно було, на думку О. Маркушевича, чітко розуміти відмінність між обсягом знань, необхідним спеціалісту, й обсягом та характером знань, потрібним кожній людині незалежно від професії. Саме наявність у змісті загальної середньої освіти «ядра» (знань, умінь та навичок, обов'язкових для засвоєння кожним учнем) і «оболонки» (ідей та фактів, що не стали ще класичними знаннями) забезпечує сучасність освіти. Засвоєння ядра змісту загальної середньої освіти має бути достатньою основою розвитку пізнавальних можливостей дитини [2, с. 15–16].

Відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» від 10 листопада 1966 р. до навчального плану вперше в історії радянської школи були включені факультативні заняття за вибором (це було важливим здобутком школи середини 1960-х років, що донині зберігає значення). В умовах, коли номенклатура навчальних предметів та час на їх вивчення залишалися практично незмінними, факультативи у 1966–1984 рр. створювали умови для певної диференціації й індивідуалізації навчання. Постає можливість зробити зміст шкільного навчання більш загальнодоступним, вилучивши з обов'язкового для всіх обсягу знань розділи навчальних предметів, вивчення яких потрібне лише частині учнів.

Мета факультативів і занять за вибором полягала в поглибленому вивченні основ фізико-математичних, природничих і гуманітарних наук, ознайомленні з розділами, що не ввійшли до навчальних програм, а також розвитку різнобічних інтересів і творчих здібностей учнів. Окрім того, передбачалося відкриття спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням окремих предметів, у деяких школах вводилося навчання учнів автосправи, столярної справи, роботи на тракторах, комбайнах тощо.

Перед різнопрофільними факультативами досліджуваного періоду були поставлені завдання:

- задоволення індивідуальних інтересів та нахилів учнів;
- об'єднання учнів не лише різних класів, а й різного віку зі спільними інтересами;
- забезпечення розвитку найбільш здібних учнів;
- урахування сучасних досягнень науки, техніки та культури, специфічних місцевих особливостей.

Не менш важливим завданням факультативів, поряд з оволодінням дітьми знаннями, уміннями та навичками з окремих галузей знань, було «озброєння учнів методами самостійного оволодіння знаннями» [3, с. 7]. Тому зміст факультативних занять істотно відрізнявся від занять із відповідних навчальних предметів, насамперед завдяки значно більшій кількості дослідницьких і творчих завдань, насиченості теоретичним матеріалом. Факультативи, завдяки їх меншій запрограмованості, більш гнучко й повно відображали найновіші досягнення науки і техніки, містили теми, що не були відображені в змісті навчальних дисциплін.

У 1967 р. була створена Наукова рада з проблеми поглибленого вивчення окремих навчальних предметів за вибором учнів. Робота Ради отримала значний громадський резонанс. Цьому сприяла проведена в травні 1968 р. у Москві Всесоюзна науково-практична конференція з проблем факультативних занять [4, с. 34]. У діяльності Наукової ради брали активну участь академіки А. Арсен'єв та О. Кінкулькін, доповіді яких визначили напрями створення програм із факультативів на найближче десятиліття [5]. У 70-х роках подібні конференції проводилися регулярно в різних містах СРСР з участю представників усіх регіонів. У цей час систематизувався та теоретично узагальнювався досвід проведення різнопрофільних факультативів на практиці.

У навчальному плані 1967/68 навчального року вперше була зроблена спроба поєднати принципи єдності школи й розвитку індивідуальних нахилів та здібностей учнів. У ньому в самостійні групи були виокремлені обов'язкові навчальні предмети та предмети за вибором учнів. Вперше в усіх загальноосвітніх школах УРСР (на відміну від факультативів кінця 50-х років, які рекомендовано було організовувати лише з електротехніки, токарської і фрезерної справи, будови автомобіля, садівництва, домоводства, рукоділля й інших прикладних дисциплін лише у школах які мали відповідні матеріальні умови та кваліфікованих викладачів) запроваджувалися обов'язкові факультативні заняття у 7–10-х класах. Факультативи стали одним з основних видів занять у межах варіативної складової навчального плану досліджуваного періоду, а їхній зміст мав важливе значення для розуміння особливостей розбудови змісту загальної середньої освіти кінця 60-х – 80-х років.

Уже у 1969/70 навчальному році міністерство освіти СРСР затвердило 71 програму факультативних занять, що діяли в усіх союзних республіках. Окрім того близько 100 програм були схвалені республіканськими міністерствами. Згідно зі звітами міністерства освіти УРСР, заняття за вибором за короткий термін поширилися по всій території республіки. Так, у 1968/69 навчальному році факультативними заняттями в Дніпропетровській області було охоплено 7200 учнів, а уже в наступному навчальному році – 37 400, в Одеській області – відповідно 10 473 і 29 207 учнів. Подібне становище було й в інших областях України. Одночасно начальник програмно-методичного управління міністерства освіти О. Сивець відзначив дещо однобічний розвиток факультативів у республіці. Так, значно

переважали факультативи з хімії, математики, фізики і практично не було занять із предметів гуманітарного циклу та трудового навчання (з вивчення автомобіля, трактора, механізації сільськогосподарського виробництва, електротехніки тощо) [6, с. 47]. Програми факультативів, на відміну від програм з обов'язкових навчальних предметів були видані як приблизні, що давало право учителям вносити до них зміни. Так у програмі факультативного курсу з основ етики та мистецтвознавства зазначалося: «.. викладачам надається право змінювати зміст і структуру курсу, не порушуючи його ідейної спрямованості, перерозподіляти години за темами, вільно вибирати художні твори та навчальні посібники тощо» [7, с. 44].

Запровадження факультативів було безпосередньо пов'язане з підвищенням рівня загальної освіти та профорієнтації учнів. Це зумовлювалось тим, що поділ навчального матеріалу на основний, обов'язковий для всіх учнів, і додатковий, розрахований на окремих школярів, створював сприятливі умови для підвищення ефективності навчального процесу без перевантаження учнів обов'язковими заняттями й стимулював розвиток їхніх пізнавальних та професійних інтересів. Факультативи сприяли також стабілізації основного змісту освіти. Адже на них можна було апробувати не лише нові теми та розділи шкільних курсів і методика їх викладання, а й перевіряти навчально-педагогічну та науково-практичну доцільність введення нових навчальних предметів. Таким чином проходили перевірку «Основи геології», «Кібернетика», «Основи логіки», «Фізіологія людини та тварин» та ін.

Школам було рекомендовано три види факультативних занять за наявності відповідних умов: а) факультативи, що доповнювали та поглиблювали предмети обов'язкового навчального плану («Лексика», «Київ у роки Великої Вітчизняної війни», «Фізіологія вищої нервової діяльності з основами психології», «Основи хімічного аналізу» тощо); б) додаткові предмети, які не вивчалися у школі в обов'язковому порядку («Кібернетика», «Вектори і основи програмування», «Обчислювальна математика», «Програмування» тощо); в) предмети професійного характеру (автосправа, агрохімія, електротехніка тощо).

Факультативи, які доповнювали та поглиблювали предмети обов'язкового навчального плану, містили так звані додаткові розділи й питання систематичних курсів основ наук. Вони вивчалися паралельно з розділами, що увійшли до навчального плану, і сприяли поглибленню знань учнів із предмета, вдосконаленню практичних умінь та навичок, розвитку здібностей школярів та їхнього інтересу до певної галузі знань, профорієнтації.

Другий вид факультативних занять у загальноосвітній школі – це спеціальні курси, розраховані на розгорнуте та поглиблене вивчення окремих розділів чи проблем будь-якого курсу основ наук, не представлених у навчальному плані. Кожен із факультативних курсів передбачав закінчений цикл питань для кожного класу, що давало можливість вивчати його не лише повністю (протягом кількох років), а й за бажанням учителя та учнів лише в окремих класах.

Спеціальні факультативи були розроблені з фізики (фізичні основи електротехніки, радіотехніки, фізика космосу), математиці (обчислювальна математика, елементи дискретної математики, програмування, елементи нарисної геометрії), хімії (основи хімічного аналізу, основи агрохімії, закономірності хімічних реакцій, основи хімічної технології, хімія металів), біології (фізіологія рослин з основами мікробіології, фізіологія тварин, фізіологія вищої нервової діяльності з основами психології, ембріологія, генетика) і географії (основи геології, основи топографії і картографії), мистецтва (живопис, графіка, скульптура і кераміка, історія живопису і музичного мистецтва), історії міжнародних відносин, машинобудівне і будівельне креслення.

Поряд із факультативами з основ наук і мистецтва було рекомендовано вводити факультативні практикуми з трудового навчання: з електроніки, радіоелектроніки, металообробки, автосправи, технічному кресленню, агротехніці польових культур, сільськогосподарським машинам, стенографії [5, с. 35].

Для факультативних курсів професійного характеру були характерні практична спрямованість, значний обсяг лабораторних та самостійних практичних робіт, значні відмінності у виборі занять у міських та сільських школах. Найбільшого поширення в міських школах України набули факультативні курси з автосправи, електротехніки, радіоелектроніки. Сільським школам був властивий вибір курсів агротехніки, механізації сільського господарства, електротехніки.

З кінця 70-х років у загальноосвітніх школах почали запроваджуватися факультативні курси, спрямовані на етико-моральне виховання учнів. Так, з 1981/82 навчального року обов'язковим у 9–10-х класах більшості областей України став курс «Етика і психологія сімейного життя».

До кінця досліджуваного періоду залишалася нерозв'язаною низка важливих проблем, пов'язаних із запровадженням факультативних курсів. Так, невизначено було питання обліку знань, набутих на факультативах. Пропонувалося два варіанти: оцінка за трибальною системою (3, 4, 5), незадовільні оцінки не фіксувалися; оцінка знань лише за підсумками семестру чи четверті.

Пропонувалося проводити облік знань на підставі робіт реферативного характеру, доповідей, лабораторно-експериментальних та інших видів самостійних робіт, що узагальнювали підсумки навчальної діяльності з теми чи розділу.

Уже в середині 1970-х років виявилися недоліки, пов'язані із запровадженням факультативів: не всі з них мали навчально-методичне забезпечення; часто години, відведені для факультативних занять, витрачалися вчителями для додаткових занять з основних предметів, підготовки до іспитів; учителі часто були не підготовлені до проведення більшості факультативів тощо. Ученими було визначено кілька проблем, без успішного розв'язання яких не можливий успішний розвиток диференціації навчання:

- теоретичне узагальнення й систематизація величезного досвіду створення і проведення факультативних занять, накопиченого за два десятиліття (початок 60-х – початок 80-х років);
- визначення теоретичних принципів добору та організації факультативних занять;
- пошук нових структурних форм факультативних занять;
- здійснення диференціації навчання в старшій ланці середньої школи шляхом розширення факультативів, органічно пов'язаних із профілюючим загальноосвітнім курсом;
- проблема шкільного посібника для факультативних занять, яка інтегрувала позитивне розв'язання чотирьох попередніх проблем.

Упровадження в практику школи широкого спектра факультативних курсів робило необхідним як створення з кожного напрямку навчально-дидактичного комплексу посібників і навчального обладнання, так і підготовку учителів до проведення таких занять.

Аналіз діючих факультативів, їх популярності, динаміки змін і коригування цілей дав змогу виявити дві основні тенденції розвитку факультативів у 70-х роках:

- посилення загальноосвітньої спрямованості факультативних курсів;
- розв'язання профорієнтаційних завдань засобами і можливостями факультативних курсів.

Перша тенденція яскраво виявилася на прикладі змісту факультативного курсу «Програмування». Якщо спочатку в змісті цього курсу переважали суто технологічні питання, то з часом на перший план почали виходити аспекти, пов'язані із систематизацією уявлень учнів про алгоритми, що озброювало їх універсальною мовою для характеристики й побудови алгоритмів розв'язання різноманітних задач (у тому числі не пов'язаних з обчисленнями). Останнє пов'язано з формуванням загальної алгоритмічної культури учнів на якісно вищому рівні.

Факультативні заняття виконували функцію професійної орієнтації учнів. Особливо яскраво це виявилось у запровадженні таких спеціальних факультативних курсів, як «Обчислювальна математика», «Методи оптимізації», «Програмування», «Основи хімічного аналізу», «Хімія в промисловості», «Хімія в сільському господарстві» та ін. Математичні факультативи на високому науковому та прикладному рівні ознайолювали учнів із численними методами й особливостями роботи, пов'язаної з використанням ЕОМ, формували в учнів сучасний прикладний математичний апарат, який у подальшому вони могли використовувати у практичній роботі. Посилення спрямованості на розв'язання профорієнтаційних задач засобами й можливостями факультативних курсів виявлялась й у змісті самих факультативів, які вже на кінець 70-х років передбачали ознайомлення учнів з переліком і описом професій за профілем.

Основним питанням розроблення методичної системи факультативних занять була організація факультативів. Створення такої системи мало відбуватися від змісту самого факультативу й від його профорієнтаційної спрямованості з урахуванням таких аспектів, як індивідуалізація навчання, мотивація навчальної діяльності школярів, стимулюючий контроль знань учнів, випереджальне дослідження моделювання нових методичних підходів до навчання.

Факультативи відіграли позитивну роль широкого експериментального полігону (особливої педагогічної лабораторії) з уведення до навчальних програм загальноосвітніх предметів нових тем (перевірка нового змісту, створення й відпрацювання методики вивчення цих розділів).

Висновки. Незважаючи на певні недоліки та прорахунки, у досліджуваній період були запропоновані й обґрунтовані підходи до конструювання варіативних навчальних планів, сформувався вимоги до добору змісту факультативів. Завдяки факультативним заняттям були створені реальні передумови для більш динамічного і продуктивного розвитку інтересів і нахилів учнів, диференційованого підходу до формування їхніх творчих здібностей і обдарувань. Вони сприяли поглибленню знань учнів з окремих предметів, удосконаленню практичних умінь та навичок, розвитку їхнього інтересу до певної галузі знань. Поділ навчального матеріалу на основний, обов'язковий для всіх учнів, і додатковий, розрахований на окремих школярів, уможлилював підвищення ефективності навчального процесу без перевантаження учнів обов'язковими заняттями і стимулював розвиток їхніх пізнавальних та професійних інтересів.

Упровадження факультативів сприяло також стабілізації основного змісту освіти, оскільки на них не лише апробувалися нові теми та розділи шкільних курсів та методика їх викладання, а й перевірялась навчально-педагогічна та науково-практична доцільність введення нових навчальних предметів.

Список використаних джерел

1. *Афанасьев В. Г.* Научно-техническая революция, управление, образование / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1972. – 272 с.
2. *Кондаков М. И.* Новое содержание образования и совершенствование учебного процесса / М. И. Кондаков. – М. : Знание, 1974. – 65 с.
3. *Кондаков М. И.* Задачи и содержание факультативных занятий в школе / М. И. Кондаков // Факультативные занятия в средней школе. – М. : Педагогика, 1973. – С. 9–18.
4. Институт общего среднего образования. – М. : Изд-во Ин-та общего сред. образования, 2002. – 478 с.

5. *Арсеньев А. М.* Основные направления совершенствования содержания общего среднего образования (о проектах нового учебного плана и программ / А. М. Арсеньев // Советская педагогика. – 1967. – № 6. – С. 28–38.
6. *Сивець О. Г.* Чергові завдання в запровадженні нових навчальних планів та програм / О. Г. Сивець // Радянська школа. – 1969. – № 3. – С. 42–49.
7. Основы этики и искусствоведения // Программы факультативных курсов для средней школы. – М. : Просвещение, 1969. – 127 с.
8. *Арсеньев А. М.* Основные направления совершенствования содержания общего среднего образования (о проектах нового учебного плана и программ / А. М. Арсеньев // Советская педагогика. – 1967. – № 6. – С. 32–37.

References

1. Afanasj'ev V. Gh. Nauchno-tekhnycheskaja revoljucyja, upravlenyje, obrazo-vanye / V. Gh. Afanasj'ev. – M.: Polytyzdat, 1972. – 272 s.
2. Kondakov M. Y. Novoe sodержanye obrazovanyja y sovershenstvovanye uchebnogho processa / M. Y. Kondakov. - M.: Znanye, 1974. – 65 s.
3. Kondakov M. Y. Zadachy y sodержanye fakuljtatyvnykh zanjatyj v shkole / M. Y. Kondakov // Fakuljtatyvnye zanjatyja v srednej shkole. – M.: Pedagoghyka, 1973. – S. 9-18.
4. Institut obshhegho srednegho obrazovanija. – M., 2002. – 478 s.
5. Arsenj'ev A. M. Osnovnyje napravlenija sovershenstvovanija sodержanija obshhegho srednegho obrazovanija (o proektakh novogho uchebnogo plana i proghramm / A. M. Arsenj'ev // Sovetskaja pedagogika. – 1967. – S.28-38.
6. Sivecj O. G. Cherghovi zavdannja v zaprovadzhenni novykh navchaljnykh planiv ta proghram// Radjansjka shkola. – 1969. – № 3. – S. 42-49.
7. Osnovy etiki i iskusstvovedenija // Proghrammy fakuljtatyvnykh kursov dlja srednej shkoly. – M.: Prosveshhenie, 1969. – 127 s.
8. Arsenj'ev A. M. Osnovnye napravlenija sovershenstvovanija sodержanija obshhegho srednegho obrazovanija (o proektakh novogho uchebnogho plana i pro-gramm / A. M. Arsenj'ev // Sovetskaja pedagogika. – 1967. – 6. – S.32-37.

Пироженко Л. В.

ФАКУЛЬТАТИВЫ 60–80-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Анализируется процесс дифференциации содержания общего среднего образования в педагогической науке и практике школьного образования в конце 60-х – 80-х годах ХХ века. Раскрываются подходы к организации факультативов, формированию требований к отбору и структурированию их содержания, выбору методов и форм их проведения. Несмотря на определенные недостатки и просчеты, в исследуемый период были предложены и обоснованы подходы к конструированию вариативных учебных планов, сформировались требования к отбору содержания факультативов. Благодаря факультативным занятием были созданы реальные предпосылки для более динамичного и продуктивного развития интересов и наклонностей учащихся, дифференцированного подхода к формированию их творческих способностей и дарований. Они способствовали углублению знаний по отдельным предметам, совершенствованию практических умений и навыков, развитию интереса к определенной отрасли знаний. Разделение учебного материала на основной, обязательный для всех учащихся, и дополнительный, рассчитанный на отдельных школьников, делало возможным повышение эффективности учебного процесса без перегруз-

ки учеников обязательными занятиями и стимулировало развитие их познавательных и профессиональных интересов. Внедрение факультативов способствовало также стабилизации основного содержания образования, так как на них не только апробировались новые темы и разделы школьных курсов и методика их преподавания, но и проверялась учебно-педагогическая и научно-практическая целесообразность введения новых учебных предметов.

Ключевые слова: содержание школьного образования, дифференциация содержания образования, факультативы, факультативные занятия, учебные планы, учебные программы, учебные пособия.

Pyrozhenko L. V.

ELECTIVE COURSES AS A COMPONENT OF EDUCATION DIFFERENTIATION IN 60-80-S OF THE XX CENTURY

The article analyzes the process of the content differentiation at the comprehensive secondary education in pedagogical theory and practice of school education in the late 60-s-80-s of the XX century. The development of the approaches to the elective courses organization, the formation requirements for the selection and the structuring of their content, the choice of the methods and the forms of extracurricular activities were demonstrated. Despite some flaws and shortcomings in the studied period, the approaches to designing the variative curricula were proposed and specified; the requirements for the selection of the elective courses content were created. By means of the elective courses, the real prerequisites for the more dynamic and productive development of the pupils' interests and aptitudes as well as the differentiated approach to the formation of their creative abilities and talents were developed. They helped to deepen the students' knowledge in certain subjects, to improve practical skills and abilities, to develop their interest in a particular field of study. The division of the educational material into basic, mandatory for all students and additional one that has been designed for individual pupils, made it possible to increase the efficiency of the educational process, avoiding the pupils' overpressure at the mandatory lessons and stimulating the development of their cognitive as well as professional interests. Besides, the implementation of the elective courses helped to stabilize the core content of education, as they approbated only new themes and parts of school courses as well as teaching methods and checked the educational and pedagogical as well as the scientific-practical feasibility of the new subjects introduction.

Keywords: school education content, differentiation, elective courses, educational plans, curriculum, manuals.